Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Monika Kašparová

Možnosti výchovy ke stabilnímu partnerství a manželství na základních školách

Options of education to a stable partnership and marriage at grammar schools

Praha 2015 Vedoucí práce: Prof. PhDr. Lenka Šulová, CSc.

Ráda bych na tomto místě poděkovala Prof. PhDr. Lence Šulová, CSc. za odborné vedení práce, trpělivost a cenné rady. Dále také mé mamince za jazykovou korekturu a neustálý zájem. V neposlední řadě děkuji mému drahému manželovi Michalovi za intenzivní podporu při psaní.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 9. července 2015 ……

Monika Kašparová

Abstrakt:

Bakalářská práce obsahuje teoretickou část a návrh výzkumu. Zpočátku se práce zaměřuje na aktuální situaci v oblasti stability partnerských vztahů v České republice. Následně popisuje dovednosti, znalosti a postoje, které stabilitu partnerských vztahů a manželství zpravidla ovlivňují. Práce se dále věnuje otázce, kde a jak lze výše zmíněné dovednosti, znalosti a postoje získat. Krátce se zmiňuje o vlivu rodiny a podrobně se zaměřuje na základní školu, její funkce a možné působení v této oblasti. Zvláště pojednává o formách, metodách a podmínkách pro efektivní výchovu ke stabilnímu partnerství a manželství.

Předložený návrh výzkumu je koncipován jako longitudinální studie. Výzkumné osoby jsou rozděleny na výzkumnou a kontrolní skupinu. Žáci ve výzkumné skupině se účastní dlouhodobého programu pro získání dovedností, znalostí a postojů, které by mohly v budoucnu podpořit stabilitu partnerských vztahů jedinců. Kontrolní skupina se tohoto programu neúčastní. Po uplynutí 10, 20 a 30 let jsou výzkumné osoby testovány. Zjišťujeme, zda jsou partnerské vztahy žáků, kteří prošli programem, stabilnější, než partnerské vztahy žáků z kontrolní skupiny.

Klíčová slova:

partnerství, manželství, stabilita partnerských vztahů, výchova na školách

Abstract:

Bachelor thesis contains theoretical part and a research design. At the beginning the thesis focuses on current situation in the stability of partnerships in the Czech Republic. It also describes skills, knowledge and attitudes that usually influence the stability of partnerships and marriages. The thesis also deals with the question where and how to gain these skills, knowledge and attitudes. It briefly mentions the influence of a family and in detail focuses on elementary school, its functions and possible actions in this area. Especially discusses the forms, methods and conditions for effective education to stable partnerships and marriages.

Presented research design is created as a longitudinal study. Research participants are divided into a control group and a treatment group. Pupils in the research group participate in a long-term program for gaining skills, knowledge and attitudes that could support stability of the individuals‘ partnerships in the future. The control group does not participate in this program. After 10, 20 and 30 years, the research participants are tested. We find out if the relationships of students who have gone through the program are more stable than relationships of the students in control group.

Keywords:

patrnership, marriage, stability of partnerships, school education

Obsah

Úvod 7
1. Stabilní partnerský vztah a manželství 8
1.1 Vymezení pojmů 8
1.2 Aktuální situace 8
1.2.1 Sňatečnost 9
1.2.2 Rozvodovost 9
2. Předpoklady pro vytvoření stabilního partnerství a manželství 11
2.1 Dovednosti a kompetence 13
2.2 Znalosti 17
2.3 Postoje 18
3. Místo získání předpokladů 20
3.1 Rodina 20
3.2 Škola 20
3.2.1 Funkce školy 21
3.2.2 Cíle základního vzdělávání dle Rámcového vzdělávacího programu 23
4. Výchova na základních školách 25
4.1 Školní předměty a výchova ke stabilnímu partnerství a manželství 26
4.2 Formy a metody výchovy ke stabilnímu partnerství a manželství 28
4.3 Podmínky pro efektivní realizaci výchovy k manželství a partnerství na školách 30
5. Výzkumný projekt 32
5.1 Úvod 32
5.2 Návrh výzkumu 32
5.3 Popis vzorku 33
5.4 Metoda a postup měření 34
5.5 Výzkumné hypotézy 35
5.6 Zpracování dat 35
5.7 Očekávané výsledky 35
5.8 Diskuze 36
6. Závěr 38
7. Přílohy 39
8. Zdroje 40

Úvod

Láska, kterou ke spokojenému a následně i stabilnímu partnerskému vztahu nutně potřebujeme, je podle Ericha Fromma uměním, kterému se musíme učit (Fromm, 2006). Stejně tak, jako se musíme zdokonalovat v lásce, měli bychom se v životě učit tvořit uspokojující a naplňující vztahy. Je to dovednost, kterou musíme trénovat a zdokonalovat, v ideálním případě si ji osvojujeme ve vlastní rodině. Pozorujeme rodiče, jak spolu mluví, jak se spolu smějí, jak se hádají, usmiřují, jak se na sebe dívají a vzájemně se dotýkají… všechno to utváří náš obraz o fungování partnerských vztahů, ačkoli si to v době pozorování neuvědomujeme. Bohužel ne všechny děti mají možnost pozorovat funkční partnerský vztah svých rodičů, ať už z důvodu, že jejich rodiče spolu nežijí, nebo jsou natolik zaneprázdněni pracovními povinnostmi, že se doma málokdy potkají, případně patří k těm rodičům, kteří uspokojující partnerský vztah tvořit zatím nedovedou. Kde se tedy tato nemalá skupina dětí může naučit tvořit dobré vztahy? Způsobů je několik a jedním z nich je právě základní škola, která je prostorem obrovských možností. Každý člověk ji devět let svého života pravidelně navštěvuje. Škola může člověka vzdělávat, vychovávat, otevírat mu obzory, společně s ním objevovat jeho nadání a talenty a pomáhat mu je rozvíjet. Otázkou je, do jaké míry základní škola se svými možnostmi skutečně pracuje.

Problematika partnerských vztahů, rodiny a školy mě zajímá už delší čas. V letech 2008 – 2010 jsem se účastnila natáčení pořadu České televize „Škola, rodina a já“, kde jsem diskutovala s odborníky na témata týkající se rodiny a školy jako zástupce dětí nebo mladých lidí. Nyní pracuji jako lektorka primární prevence na základních školách, kde s žáky probíráme také témata týkající se partnerství, sexuality nebo rodiny. Téma stability partnerských vztahů vnímám jako zásadní asi také z důvodu, že jsem měla to štěstí vyrůstat ve stabilním rodinném zázemí a dnes vidím, jak moc jsem touto životní zkušeností získala.

Cílem této bakalářské práce je popsat, jaké faktory mohou stabilitu partnerských vztahů podpořit. Následně se práce zaměří na základní školu a popíše její možnou invenci v této oblasti.

V práci budou uváděny výzkumy také ze zahraničí, především z USA. Nicméně je k diskusi, do jaké míry můžeme tyto poznatky aplikovat u nás nebo dokonce považovat USA za vzor v oblasti výchovy k manželství a partnerství. Proto berme, prosím, tyto výzkumy spíše jako zajímavou inspiraci.

1. Stabilní partnerský vztah a manželství

1.1 Vymezení pojmů

Manželství

„*Obsah pojmu manželství se chápe jako právní normou určené a tradicí upevněné soužití muže (mužů) a ženy (žen), uzavírané podle zákona a též podle převládajících zvyků…Manželství končí úmrtím, prohlášením jednoho z manželů za mrtvého nebo právně formalizovaným rozvodem…Manželství je především pojímáno – explicitně či implicitně - jako společenství uznávané, preferované, a tudíž ochraňované prostředí pro vznik a trvání rodiny, tedy pro zabezpečení optimálního prostředí pro reprodukci lidského rodu*“ (Plaňava, 2009, 171).

Manželství lze také definovat jako psychologický ideál soužití muže a ženy. Má nespočet variací, které manželé spoluvytvářejí v každém cyklu života rodiny. Manželství je každodenní sdílení života (Hargašová & Novák, 2007).

Stabilní partnerství

Pojem „stabilní partnerský vztah“ je používán v této práci ve smyslu funkčního partnerského vztahu, který není před státem definován uzavřením manželství, nicméně partneři spolu chtějí dlouhodobě žít, očekávají, že jejich vztah bude trvalý, případně si přejí mít děti.

1.2 Aktuální situace

V oblasti dlouhodobých partnerských vztahů vládne ve společnosti všeobecná skepse. Všude kolem nás se partneři rozvádí nebo rozchází. Společenské klima je nastaveno tak, že společné soužití nemá být břemenem. Člověk má právo na štěstí a nemusí se pro partnerství nebo rodičovství obětovat. Dříve byl rozvod stigmatem, dnes je spíše překvapivé, když spolu lidé zůstávají i po dvaceti letech vztahu. Moderní strategií je raději z nevyhovujícího vztahu odejít, než na vztahu pracovat a přijmout i některé těžší stránky společného soužití (Bachárová, 2015). *„Tradiční formy a role partnerství, manželství a rodičovství se výrazně mění a posouvají rodinu jako takovou od stability, jednoznačnosti a jisté uzavřenosti k větší rozrůzněnosti a otevřenosti uvnitř i navenek“* (Šilerová, 2003, 137).

Za ukazatele míry stability partnerských vztahů se tradičně považuje sňatečnost a rozvodovost.

1.2.1 Sňatečnost

V roce 2011 bylo uzavřeno v České republice pouhých 45 137 sňatků, což je v historii České republiky druhý nejnižší počet. Nižší se objevil jen za první světové války (Český statistický úřad, Sňatečnost, nedat.). Přesto si sňatečnost stále uchovává velký význam. Ač se trendy moderního soužití vyvíjí jakkoli, po uzavření sňatku se jedná o úplnou rodinu, kde se vytváří nejvhodnější prostředí pro reprodukci lidského rodu. Sňatek je stále důležitým právním aktem, jímž je manželství slavnostně stvrzeno. I v podmínkách vysoké rozvodovosti jsou manželské svazky stále stabilnější než neformální soužití (Fialová, 2007).

1.2.2 Rozvodovost

Soudy v České republice rozvedly v roce 2013 necelých 28 tisíc manželství. Absolutní počet rozvodů reflektuje dlouhodobý vývoj snižujícího se počtu uzavřených sňatků, nicméně intenzita rozvodovosti zůstává stále vysoká. Od roku 2001 končí 45 – 50 % uzavřených manželství rozvodem. Nejčastěji se manželé rozvádí po 3 – 5 letech od uzavření sňatku. Mezi nejfrekventovanější příčiny rozvratu manželství uvádí žadatelé o rozvod položku „rozdílnost povah, názorů, zájmů“ či „ostatní příčina“. Pokud žadatel formuluje důvod konkrétněji, objevuje se jako častá příčina: neuvážený sňatek, alkoholismus, nevěra, nezájem o rodinu, zlé nakládání, odsouzení za trestný čin, zdravotní důvody a sexuální neshody (Český statistický úřad, Rozvodovost, nedat.). Existence i zánik manželství a rodiny jsou ovlivňovány mnoha společenskými i sociálními faktory, mezi které patří kultura, tradice, hodnotová orientace, stupeň religiozity, růst individualismu či emancipace žen. Vysoká úroveň rozvodovosti patří již tradičně k negativním charakteristikám České republiky. Při sledování stavu rozvodovosti je důležité vzít v úvahu i skutečnost, že počet statisticky zjištěných rozvedených manželství je podstatně nižší než počet rozpadlých manželství, která již de facto neexistují, ale ve statistice nejsou zachycena. Pokud bychom chtěli znát skutečné číslo rozpadlých partnerských vztahů, potřebovali bychom získat také údaje o rozpadu alternativních forem soužití, které ovšem nejsou k dispozici (Kalibová, 2007).

Příčinami rozvodů se zabývají různé vědní obory. Sociologické pokusy o vysvětlení příčin rozvodovosti jsou trojí povahy:

1. Teorie, které studují rozvodovost jako charakteristický jev pozdně moderních společností, se pokoušejí zvyšující se počet rozvodů vysvětlovat v širších společenských kontextech a civilizačních změnách.
2. Teorie zaměřující se na vnitřní mechanismy, jež vedou manželství k rozvodu. Tyto teorie modelují a vysvětlují proces rozkladu manželství.
3. Výzkumy, které hledají prediktory a koreláty rozvodu. Snaží se identifikovat proměnné, které významně korelují s rozvodovým chováním

(Možný, 2006).

V naší práci se budeme zabývat převážně teoriemi, které se zaměřují na vnitřní mechanismy manželství. Budeme se zabývat otázkou, které faktory proces manželství nebo stabilního partnerství podporují zevnitř. Neboli jak mohou sami manželé či partneři podpořit stabilitu svého vztahu.

2. Předpoklady pro vytvoření stabilního partnerství a manželství

Většina lidí vstupuje do manželství nebo do partnerského vztahu s nadějí, že tím svůj život nějakým způsobem obohatí. Na otázku, proč se lidé vzali, uslyšíme v naší kultuře většinou odpověď „protože se mají rádi“. Partneři věří, že láska jim přinese mnoho dobrého (pozornost, sexuální uspokojení, děti, společenské postavení, sounáležitost, pocit, že je někdo potřebuje, materiální hodnoty atd.) (Satirová, 2006). „*Láska sama ale neunese všechny požadavky života. Životně důležité jsou také inteligence, informovanost, uvědomění a kompetence“* (Satirová, 2006, 137). „*Mnohá manželství kolabují mimo jiné i proto, že partnerům jako by chyběly elementární dovednosti pro řešení i zcela běžných problémů“* (Šmolka, 2009). *„Žít spolu šťastně až do smrti není ani tak tajemstvím, jako spíše zvládnutím jistých životních dovedností“* (Parrot & Parrot, 2004, 7). Australský psycholog Steve Biddulph tvrdí, že udržet si živý a láskyplný vztah znamená osvojit si jisté dovednosti a také přiřadit vztahům nejvyšší důležitost (Biddulph, 2006).

Tématem předpokladů k vytvoření stabilního partnerského vztahu se zabývá více autorů, každý z trochu jiné perspektivy:

Šulová klade důraz na komplexní přístup v rámci studia jevů, které mají vliv na stabilitu partnerských vztahů. Faktory ovlivňující trvalost partnerských vztahů dělí do tří okruhů:

1. Faktory osobnostně podmíněné
2. Faktory biologicky podmíněné
3. Faktory sociálně podmíněné

V koncepci osobnostně podmíněných faktorů si uvědomujeme, že dva jedinci mohou tutéž situaci prožívat odlišně. Biologicky podmíněné faktory se týkají odolnosti vůči zátěži, psychofyziologických poruch nebo geneticky podmíněného temperamentu. Faktory sociálně podmíněné mohou vyplývat z několika oblastí, kterými jsou: proces socializace a individuace (attachement, deprivace, výchova), původní rodina, aktuální životní situace (bydlení, finanční situace, zdravotní stav atd.) (Šulová, 2011a).

Plaňava uvádí přehled tří konceptů v problematice fungování rodiny a manželství. Rozlišuje koncepty vycházející z hlubinné psychologie, kde je pohled upřen na jedince. Především na jeho osobní historii, která je považována za určující při výběru partnera i v průběhu dalšího fungování v partnerském vztahu (Plaňava, 1994). Základním předpokladem fungujícího

manželství je zralý jedinec, adekvátně vyrovnaný, který má zpracovanou svou minulost (Finkelstein, 1987). Dále hovoří o konceptech strukturálních a strategických, které kladou důraz na rodinnou strukturu, dynamiku a na komunikační procesy. Poslední koncepty se týkají racionálně funkčního pojetí, které pracuje s pojmy: falešná očekávání, iluze a mýty, sociální učení, vzájemné výměny chování (Plaňava, 1994).

Kratochvíl uvažuje o faktorech ovlivňujících partnerské soužití v pěti okruzích: Jedná se o:

- osobnosti manželů
- manželský vztah (očekávání mužů a žen, determinanty vztahu odvozené z primární rodiny atd.)
- vývoj vztahu v čase (jednotlivé vývojové krize atd.)
- vnitřní manželské situace (rodinné hospodaření, sexuální soužití, výchova dětí, trávení volného času atd.)
- vnější vlivy působící na manželství (rodiče, příbuzní, sousedé, přátelé, mimomanželské vztahy atd.)

(Kratochvíl, 2009).

Ač pojímají citovaní autoři faktory ovlivňující trvalost a funkčnost manželství a partnerství z různých úhlů pohledu, každý z nich zmiňuje osobnost jedince jako významný faktor při budování partnerských vztahů.

Selman vidí schopnost člověka budovat mezilidské vztahy v kombinaci tří proměnných:

- Porozumění vztahům
- Strategie zvládání mezilidských vztahů
- Význam, který vztahům člověk přikládá

(Selman, 1980 podle Halpern - Meekin, 2008).

Vnímám toto členění pro tuto práci jako vyhovující, jelikož je možné do každé z těchto proměnných nějakým způsobem intervenovat. Můžeme se žáky na základních školách mluvit o tom, jak vztahy fungují, co je dobré v tomto ohledu znát. Můžeme s nimi trénovat zvládání náročnějších situací v rámci mezilidských vztahů a na základě znalostí, které mohou žáci ve škole získat o rodině a její funkci, si mohou k manželství vybudovat vlastní postoj.

Nyní se budeme zabývat otázkou, jaké dovednosti a kompetence jsou k vytvoření stabilního partnerství třeba. Následně se také budeme věnovat znalostem, které mohou v oblasti partnerství napomoci k jejich úspěšnému budování.

2.1 Dovednosti a kompetence

Ukázalo se, že záležitosti týkajících se peněz, sexu, vzdělání nebo věku nemají s úspěšností v manželském životě tolik společného jako spolupráce, strategie řešení problémů v manželství a umění pracovat s konflikty (Leggett, Roberts - Pittman, Byczek & Morse, 2012). Jaké manželství partneři vytvoří, záleží také na tom, jak spolu dokáží partneři vycházet, co od manželství očekávají a jak spolu komunikují (Satirová, 2006).

Mezi dovednosti, které jsou nutné k vytvoření dobrého manželství nebo partnerství, patří efektivní komunikace, spolupráce, schopnost řešit problémy a dobré řešení konfliktů, stejně tak jako posilování lásky, závazek a přátelství (Markman & Stanley podle Fagan, Patterson & Rector, 2002).

Komunikace

„V době, kdy jsou manželství stále křehčí, je schopnost manželů spolu komunikovat jedinečným a nejdůležitějším faktorem, jenž přispívá ke stabilnímu a uspokojivému manželství“ (Parrot & Parrot, 2004, 63).

Umění komunikovat je základním předpokladem i pro další kompetence. Komunikace je složitý proces, který se skládá z mnoha vrstev. Z hlediska charakteru užívaných prostředků se dělí na verbální a neverbální. Verbální komunikace probíhá minimálně po dvou významových liniích. První je linie tematická (o čem se mluví) a druhou je linie interpretační (jaký význam a smysl tématu účastníci přikládají). Už v této rovině se v partnerských vztazích objevují četná nedorozumění. Mezi verbální a neverbální komunikací stojí ještě komunikace paraverbální, která nese především emocionální význam sdělení (Janoušek, 2008).

Pro efektivní komunikaci je potřebné ovládání základních komunikačních dovedností. Tyto dovednosti jsou různými autory pojímány odlišně. Nicméně se většina z nich shodne, že do komunikačních dovedností patří jasná a srozumitelná formulace sdělení, podání konstruktivní zpětné vazby, aktivní naslouchání a práce s neverbální i paraverbální rovinou komunikace (Hayesová, 1998; Gillernová, 2001; DeVito, 2008). V oblasti komunikačních dovedností partnerů byly realizovány četné výzkumy, které vypovídají například o tom, že konstruktivní komunikace a vyhýbání se destruktivním komunikačním zvykům je jedna z oblastí, která napomáhá spokojenosti v partnerském vztahu (Carroll, Hill, Yorgason, Larson & Sandberg, 2013). Výzkumníci z americké univerzity Saint Louis srovnávali komunikaci partnerů, kteří spolu žijí v prvním manželství, a komunikační zvyky partnerů, kteří se už jednou rozvedli a

nyní žijí v dalším manželství. Na základě této studie výzkumníci zjistili, že lidé, žijící ve druhém manželství, se umí lépe vyvarovat konfliktů. Ukázalo se také, že tito lidé prokazují lepší komunikační dovednosti než lidé, kteří žijí ve svém prvním manželství (Mirecki, Brimhall & Bramesfeld, 2013). Z výsledků tohoto výzkumu by se dalo usuzovat, že lidé projdou prvním „zkušebním manželstvím", kde si vyzkouší, jak to nefunguje, a v dalším manželství si dají na vzájemné komunikaci více záležet. Nicméně sociologické údaje ukazují, že jedinec, který se jednou rozvedl, se rozvede znovu s vyšší pravděpodobností, než jedinec, který se nikdy nerozvedl (Možný, 2006). Plaňava, který se opírá o své rozsáhlé výzkumy z oblasti manželství a rodiny, tvrdí, že druhé manželství není nijak úspěšnější než první (Plaňava, 2000).

Slovenská studie zaměřující se na manželské páry přišla s potvrzením hypotézy, že kvalita manželské komunikace pozitivně koreluje s úrovní sebeúcty manželů (Ferenc, 2013). To je podstatné zjištění, protože sebeúcta hraje v partnerském vztahu zvlášť důležitou roli (Satirová, 2006). Na univerzitě v Arizoně proběhl výzkum, jehož výsledkem bylo zjištění, že není důležité pouze to, jakým způsobem spolu partneři mluví, ale také o čem společně hovoří. Například sdílení životní historie mezi partnery může být silným prediktorem úspěšného a spokojeného partnerského vztahu (Olderbak & Figueredo, 2012). Americký psycholog John Gottman vnímá jako velmi podstatné, aby si partneři dokázali navzájem sdělovat své sny, přání a touhy (Gottman & Silver, 1999). Satirová říká, že by se partneři měli učit vyjadřovat také své pocity, myšlenky a očekávání způsobem, který druhého neodsuzuje, nekritizuje, ale dává prostor ke společnému hledání jejich naplnění (Satirová, 2007).

Konstruktivní komunikace patří k základním dovednostem potřebným pro partnerský život. Zároveň se jedná o dovednost, které se lze dobře systematicky učit (Carroll, Hill, Yorgason, Larson & Sandberg, 2013).

Meta-analýza 47 předmanželských vzdělávacích programů ukázala, že předmanželské programy nemají přímý vliv na spokojenost v manželství nebo jeho budoucí stabilitu. Nicméně manželské páry, které prošly některým typem programů, vykazovaly lepší komunikační dovednosti než manželské páry, které tento typ programu neabsolvovaly (Fawcett, Hawkins, Blanchard & Carroll, 2010). Klinická praxe ovšem ukazuje, že pouze vzdělávání v komunikačních dovednostech nezlepší manželský vztah (Leggett, Roberts - Pittman, Byczek & Morse, 2012).

Komunikace partnerů je tedy pro fungování v partnerském vztahu zásadní, nicméně sama o sobě spokojenost nezaručuje. Důležité jsou ještě další proměnné.

Jasně vymezené role

Další důležitou dovedností je rozdělení rolí v partnerském životě, což je dnes komplikovanější než dříve, protože se „*stírají rozdíly mezi mužskými a ženskými rolemi. Ženy se stále více prosazují v oblastech dříve dostupných jen mužům, muži se více (ačkoli stále zřídka) angažují v péči o malé děti. Nejsou vzácné případy mužů, kteří zůstávají na rodičovské dovolené.*“ (Šilerová, 2003, 136). Žádoucí je, aby se partneři navzájem ve svých rolích dokázali zastoupit a také podporovat (Šulová, 2011b).

Řešení konfliktů

Konflikty mezi lidmi byly, jsou a budou. Jsme odlišní, máme různá očekávání, přání, představy. Konflikt jako takový je přirozenou součástí života. Otázkou je, jak ke konfliktům přistupovat, jak je řešit a jak jim předcházet (Křivohlavý, 2008).

Mezi tři nejrozšířenější přístupy ke konfliktům patří konfrontace, vyhnutí se konfliktu a řešení. Při konfrontaci dochází k jasné výměně názorů, někdy dramatickou formou. Tento průběh konfliktu je relativně rychlý a má v závěru vítěze a poraženého. Jeho rizikem je poškození vztahů (v dlouhodobých vztazích je častá konfrontace kontraproduktivní), účastníci konfrontace pod vlivem emocí mohou jednat necitlivě. Mohou vznikat emoční křivdy (Štětovská, 2013).

Druhým přístupem je vyhnutí se konfliktu, kdy situace směřuje ke konfliktu, ale jeden či oba partneři se rozhodnou ze situace vycouvat. Výhodou tohoto přístupu je získání času pro utřídění myšlenek a informací a zároveň zachování alespoň vnější důstojnosti. Rizikem je nejasnost konfliktní situace (jeden z partnerů nemusí zpozorovat, že jde o konflikt), na základě nedořešeného problému mohou vznikat zástupné problémy a dochází k emoční tenzi, která se může projevit neadekvátním projevem při jiné příležitosti (Štětovská, 2013).

Třetím přístupem je řešení konfliktu. V jeho průběhu se mohou projevit obě předešlé strategie, nicméně na jeho konci nalezneme dobré řešení, při kterém není ani vítěz ani poražený. V průběhu řešení je dbáno na věcné vyjadřování, zároveň se bere ohled i na vztahovou rovinu. Tento přístup je v mnoha ohledech náročný. Vyžaduje dostatek času, otevřenost partnerů, empatii, flexibilitu, trpělivost, energii a tvořivost. Jeho výsledkem je

„dobré řešení“, které obsahuje zisk pro oba partnery, přijatelnost řešení, které je konkrétní a realizovatelné (Štětovská, 2013; Nakonečný, 2009).

Mezinárodní výzkum z loňského roku prokázal, že páry, které si dokáží navzájem vyhovět, vytvoří společně dobré řešení konfliktu snáz, než páry, které mají problém vyjít si navzájem vstříc (Campbell & Moroz, 2014).

Americký psycholog John Gottman se zabývá více než 30 let partnerskými vztahy. Sleduje partnery při řešení konfliktů, a na základě pozorování průběhu konfliktu dokáže s devadesáti pěti procentní pravděpodobností předpovědět, které manželství se rozpadne a které nikoli. Určil čtyři neblahé způsoby řešení konfliktů, které předznamenávají rozklad vztahu. Jsou jimi:

1. Kritika
2. Pohrdání
3. Obranářství
4. Dělání mrtvého brouka

Jednotlivé způsoby jsou seřazeny od nejméně nebezpečného jednání po nejnebezpečnější.

(Gottman, 1995)

V rámci řešení partnerských konfliktů se také mluví o tzv. konstruktivní hádce. Jde o hádku, která má jasně určená pravidla, za kterých musí probíhat. Jsou stanoveny též etapy hádky a je možné hádku skórovat dle předem připravených kritérií. Mezi zásady konstruktivní hádky patří: předběžná dohoda o konání hádky, jejíž čas se stanoví co nejdříve po kritické události; partner vyvolávající hádku si předem vyjasní, čeho chce dosáhnout; cílem není porazit partnera, ale společnými silami zvládnout problém; dodržují se pravidla čestné hry, které nedovolují rány pod pás (jsou jimi argumenty, které nejdou k věci, ale mají za cíl zasáhnout partnera na citlivém místě), přitlačení ke zdi (vyčítání starých prohřešků), útok proti osobám nebo předmětům, které má partner v oblibě, zevšeobecňování a nepřiměřené prostředky (vyhrožování rozvodem) (Kratochvíl, 2009; Nakonečný, 2009). Konstruktivní hádka má své etapy. V úvodní etapě oznámí jeden z partnerů, že se chce hádat. V rámci střední etapy partneři říkají, co si myslí, kritizují, dávají průchod svým emocím a tím snižují emoční tenzi. V závěrečné fázi partneři uznají vlastní chybu a snaží se za něco ocenit svého partnera. Uplatňovat konstruktivní hádku v partnerském vztahu je záležitostí cviku (Kratochvíl, 2009).

Základem úspěšného řešení manželských konfliktů je vzájemná spolupráce partnerů (Leggett, Roberts - Pittman, Byczek & Morse, 2012; Tallman & Hsiao, 2004).

Spolupráce

Výzkum prokázal, že existuje statisticky významný vztah mezi spoluprací páru v jednom období manželství a následnou spokojeností v dalším období. Manželské páry, které se účastnily výzkumné studie a následně se rozvedly, vykazovaly už na jejím počátku nižší míru spolupráce než páry, kterým vztah vydržel. Fungující spolupráce v páru je chápána jako znak zdravého partnerského vztahu (Leggett, Roberts - Pittman, Byczek & Morse, 2012). Spolupráce je jednou z dovedností, pro jejíž trénink nabízí základní škola ideální podmínky.

2.2 Znalosti

Pro vytváření funkčních a stabilních vztahů je vedle dovedností také důležitá informovanost a uvědomění. Manželství je často zatíženo nerealistickým očekáváním a falešnými domněnkami, které jsou příčinnou pozdějšího zklamání (Satirová, 2006; Parrot & Parrot, 2004).

Znalosti, které mohou podporovat stabilitu partnerských vztahů, bychom mohli rozdělit do tří rovin:

- Znalost sebe sama
- Znalost partnera
- Znalosti týkající se manželství a partnerství

První rovina se týká sebepoznání. Již dlouhá tradice zdůrazňuje, že druhé lidi můžeme dobře poznávat teprve tehdy, když známe sami sebe (Smékal, 2012). Člověk musí znát sám sebe, vědět, kdo je, co ho těší, co je pro něj důležité, jaká jsou jeho zranění, jeho očekávání, kam chce v životě směřovat, a pak může hledat někoho, kdo by se chtěl ubírat v životě stejným směrem, neboli svého životního partnera (Contentová, Lucereuouvá & Mathieuvá, 2011).

V Jižní Dakotě byl realizován vzdělávací program zabývající se partnerskými vztahy. Tento program měl velmi dobré výsledky. Byl strukturován do čtyř oblastí, ve kterých byli studenti vzděláváni. Jedním z nich byl okruh nazvaný „osobnost“. V rámci tohoto okruhu byla probírána témata: jedinečnost individuality člověka, jak se osobnost proměňuje v čase, sebepojetí, jak potřeby stimulují chování, stanovení osobních cílů, uvědomění si svých očekávání a vypracování životního plánu (Gardner & Boellaard, 2007). To jsou témata, která mohou pomoci vyznat se v sobě, následně si ujasnit, co člověk od partnera očekává a zároveň, co mu může nabídnout.

Druhá rovina se týká poznání partnera. „*Lidé si často berou partnery, které jako lidi neznají. Sexuální přitažlivost svádí lidi dohromady, ale nezaručuje, ani že se k sobě budou hodit, ani přátelství. Vybudovat s někým uspokojující a tvůrčí život vyžaduje kompatibilitu v mnoha dalších oblastech"* (Satirová, 2006, 139). Kratochvíl uvádí tři stádia poznávání partnera. První fázi nazývá fází podnětu, ve které je partner vnímán jako přitažlivý podnět svým vzhledem nebo chováním. Druhá fáze (fáze hodnot) se vyznačuje zjišťováním podobnosti v zájmech, postojích a uznávaných hodnotách. Ve třetí fázi partneři zjišťují, zda jsou jejich zastávané role kompatibilní, zda se navzájem doplňují a naplňují tak své potřeby (Kratochvíl, 2009). Téma poznávání a výběru partnera je velice široké. Třetí okruh znalostí se týká partnerského vztahu samotného. K úspěšnému fungování v partnerství a manželství jsou potřeba kromě dovedností zmíněných v kapitole 2.1 také znalosti, týkající se soužití mužů a žen. Znalostí z této oblasti je také velké množství. Zde jsou uvedeny některé z nich, které považujeme za zvlášť důležité.

Prvním z nich jsou stále omílané rozdíly mezi muži a ženami. Jedná se o oblast často popularizovanou, sloužící k pobavení. Nicméně se stále jedná o fakt, který hraje v partnerském soužití zásadní roli. Pochopení a přijetí rozdílu mezi muži a ženami je pro partnerství velmi důležité (Parrot & Parrot, 2004). Další znalost se může týkat vývoje vztahu v čase. Partnerský vztah nezůstává stejný, nýbrž se v průběhu času proměňuje a vyvíjí. Některé jeho změny jsou nepředvídatelné, jiné se objevují s určitou pravděpodobností. Jedná se o přechod od romantické lásky k realističtějšímu pojetí vztahu, o konfrontaci očekávání od vztahu a partnera se skutečností, o proces zevšednění atd. S narozením dítěte se objevují nové radosti i starosti partnerů, pozornost ženy se zaměřuje především na dítě. V průběhu vývoje vztahu se dostavují také vývojové krize (Kralochvíl, 2009), jejichž překonáním se může partnerství či manželství posílit (Rataj, 2010). Důležitou podmínkou ke zvládnutí krize je neutíkat, nestavět se do pozice oběti a být otevřený řešení (Tomová, 2014). Lásku je potřeba posilovat a pečovat o ni (Markman & Stanley podle Fagan, Patterson & Rector, 2002).

2.3 Postoje

Poslední oblastí v naší práci, která má zásadní vliv na budování stabilních partnerských vztahů, jsou postoje, které má člověk k manželství nebo k partnerství. Jedná se o hodnotu, kterou jedinec partnerskému vztahu připisuje.

Postoje získává člověk v průběhu života prostřednictvím vzdělávání nebo dalších sociálních vlivů (veřejné mínění, sociální kontrola atd.) (Hartl & Hartlová, 2004). Není možné postoje přímo předávat, můžeme je jen pomoci dětem utvářet. Vést je k tomu, aby se nad hodnotami

ve svém životě zamýšlely a vytvářely si své životní priority. Dá se předpokládat, že pokud budou mít žáci dostatek znalostí například o fungování rodiny, důležitosti přítomnosti obou rodičů pro zdravý psychický vývoj dítěte atd., může to významně napomoci při utváření jejich postojů ke stabilnímu partnerství.

Oblasti postojů se věnuje mnoho diplomových prací. Jednou z nich je také práce D. Hrubé, která se zabývala různými způsoby dlouhodobé sexuální výchovy ve vztahu k postojům žáků. Dlouhodobá a kontinuální sexuální výchova měla pozitivní dopady také na postoje k manželství, které žáci díky ní pokládali za hodnotné (Hrubá, 1996). Tato diplomová práce vycházela z metodiky „Jak učit výchovu k manželství a rodičovství“ (Šulová, 1995), která byla vypracována na katedře psychologie FF UK pod vedením profesorky Šulové.

Matějček se zamýšlel nad tím, co drží partnerský vztah pohromadě a mluví ve své úvaze o tom, že dnes se vztahy mezi muži a ženami zakládají více než kdy dřív na lásce (lépe řečeno na tom, co lidé za lásku pokládají), což je vztah krásný, vzácný, ovšem často velmi křehký. Trvalost vztahu mezi mužem a ženou tvoří přátelství mezi partnery. V přátelství se objevuje princip sdílení. Jedinci si dělají vzájemně radost bez zásluhy a odpouští si bez odčinění. Přátelství je vztah dobrovolně a s odhodláním přijatý jako závazný a trvalý. Věrnost, spojenectví, spolupráce, sdílení, angažovanost jednoho na osudu druhého, to všechno patří do přátelství a zároveň naplňuje základní psychickou potřebu životní jistoty. Přátelství v manželském vztahu muže a ženy dodává vztahu potřebnou stabilitu. Pokud bychom s touto tezí souhlasili, pak docházíme ke zjištění, že se děti na manželství připravují už ve věku předškolním a školním, nikoli až v době, kdy fyziologicky dozrají k reprodukční aktivitě (Matějček, 2000).

3. Místo získání předpokladů

Učit se dovednostem, získávat znalosti a postoje potřebné pro budoucí vytvoření trvalého a funkčního manželství a partnerství je tématem už v předškolním a školním věku dítěte. Otázkou zůstává, kde dovednosti a znalosti získat. Nabízejí se dvě místa, kde je možné čerpat a kde děti tráví většinu svého času. Jedná se o rodinu a školu.

3.1 Rodina

Na otázku, co je rodina, odpovídají výstižně Matějček s Langmeierem: *„Stručně řečeno, je to společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkost i naděje, kde se soužitím všichni „učí pro život“, kde všichni dávají i přijímají, kde formují svou osobnost a mají možnost zrát k moudrosti a kde podstatnou složkou všeho je vzájemně sdílená a působená radost.“* (Matějček & Langmeier, 1981, 220). Toto pojetí působí jako takový rodinný ideál. Pokud by takto vypadala situace ve většině rodin, pak by mohla být rodina jediným místem, kde by člověk získával předpoklady k vytvoření funkčního partnerství. A dělo by se tak nejpřirozenější cestou. Bohužel máme mezi sebou nejen rodiny funkční, ale i dysfunkční. Sobotková popisuje, jaké charakteristiky vykazuje dysfunkční rodina. Typicky se jedná o „*popírání či neřešení problémů, chybějící intimitu, vzájemné obviňování, rigidní role, potlačování osobní identity na úkor rodinné identity, individuální potřeby členů obětované dysfunkčnímu rodinnému systému, nejasná komunikace, chybění jasných hranic mezi členy rodiny, nejasná pravidla a kompetence*“ (Sobotková, 2001, 33). Je známo, že dochází k mezigeneračnímu řetězení modelů rodinného chování. Jedná-li se o řetězení negativních modelů, může se v jedné generaci jednat o běžný vztahový problém, v další o rozpad rodinné struktury a následná generace již není schopná vytvořit normální partnerský vztah (Šulová, 2011c). Pokud bychom chtěli toto řetězení zastavit, ale nemáme možnost zasáhnout do rodinné struktury, můžeme pracovat s jedincem a ukázat mu ještě jiné způsoby fungování rodiny.

3.2 Škola

Škola je vedle rodiny druhým nevlivnějším prostředím na rozvoj jedince v oblasti socializace. Ve škole dítě i dospívající zažívá denní zkušenost se získáváním a udržováním vrstevnických vztahů (Gillernová, Krejčová a kol., 2012). *„Škola je instituce pro řízenou socializaci především dětí a mládeže, s důrazem na vzdělávání. Znamená to, že systematicky uvádí děti a mládež do sociokulturního světa tak, aby se v něm orientovaly a rozvíjely, aby jeho*

poznatkové soustavy, hodnoty a normy přijaly za své, aby svým věděním a dovednostmi se v něm dokázaly uplatnit a svým uplatněním napomáhaly jeho reprodukci" (Helus, 2007, 185). Škola plní své specifické funkce (Průcha, Walterová & Mareš, 2009).

3.2.1 Funkce školy

„*Škola je jednou z nejstarších a nejrozšířenějších institucí, jejímiž učebnami projde téměř každý člen lidské společnosti*" (Havlík & Koťa, 2002, 95). Přesto nemůžeme prohlásit, že lidé skutečně vědí, k čemu všemu škola slouží a o co pedagogové ve školním prostředí usilují. Mnohé analýzy ukazují, že to, co se děje ve škole, je výsledkem střetu mnoha sociálních a psychologických vlivů. Když mluvíme o funkcích školy, dostáváme se k tomu, k čemu škola skutečně slouží. Dle Havlíka můžeme vymezit pět základních funkcí školy.

a) Funkce výchovná
b) Funkce vzdělávací
c) Funkce kvalifikační
d) Funkce integrační
e) Funkce selektivní

(Havlík & Koťa, 2002)

- Funkce výchovná

Významnou součást socializačních procesů tvoří již tradičně právě výchovná funkce. Jedná se o předávání kulturních vzorců chování a hodnot z generace na generaci. Výchovné procesy se vztahují k osobnostním vlastnostem, které se projevují v chování nebo jednání. Jde o formování vlastností, citů, vůle, charakteru atd. Výchovná funkce školy patří bezpochyby mezi základní funkce školy. Nicméně je dobré vliv školy na jedince nepřeceňovat. Očekávat, že škola napraví to, co ve společnosti nefunguje, by bylo jistě zcestné. Škola spíše vybavuje žáka poznatky, uvádí žáky do společenského chování. Školy, které jsou považovány za dobré, vedou žáky k rozvíjení schopnosti odhalovat problémy a podporují vůli žáků tyto problémy řešit (Havlík & Koťa, 2002).

- Funkce vzdělávací

Vzdělávací funkce je na školách realizována prostřednictvím získávání vědomostí v oblasti kultury (jazyk, věda, umění…) a osvojování si dovedností tyto znalosti v praxi používat.

Vzdělání činí z člověka kultivovanou bytost, která některé věci ví, zná a rozumí jim (Havlík & Koťa, 2002).

- Funkce kvalifikační

Funkce kvalifikační je naplňována získáním schopností, dovedností a znalostí potřebných k vykonávání profese. Dle Koti je tato funkce především úkolem středních a vysokých škol (Havlík & Koťa, 2002). Walterová se naopak přiklání k názoru, že tuto funkci má plnit již základní škola. Podle ní souvisí tato funkce školy s rozvíjením pracovních návyků, znalostí a dovedností pro vykonávání profese, což je vhodné realizovat již během základního vzdělávání (Walterová, 2009). Národní program rozvoje vzdělávání v ČR chápe tuto funkci školy šířeji. Řadí sem také rozvoj tvořivosti, samostatnosti a zodpovědnosti, rozvíjení klíčových dovedností, práci s informacemi nebo kritické myšlení (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2001).

- Funkce integrační

Tato funkce směřuje k udržení soudržnosti společnosti. Je naplňována vedením žáků k rozvoji komunikačních dovedností umožňujících interakci s odlišnými jedinci. Klade důraz na toleranci a respekt jinakosti, jak v rámci školy, tak i v rámci rozmanité multikulturní společnosti. Škola utváří také dovednosti potřebné pro integraci jedinců do společnosti a zvládání sociálně obtížných situací (Walterová, 2009). Škola je dnes po stránce předávání informací do značné míry nahraditelná, zato význam integrační funkce školy nesmírně vzrostl (Kopřiva, Nováčková, Nevolová & Kopřivová, 2008).

- Funkce selektivní

Selektivní funkce školy se týká rozdělování žáků do určitých kategorií podle jejich schopnosti vzdělávat se. Selekce je prováděna na různých úrovních Začíná se naplňovat už na prahu školní docházky a později se s ní jedinec potkává při přestupu do dalších vzdělávacích cyklů (během přijímacích řízení). K selektivním účelům jsou používány známky, vysvědčení, diplomy atd. Jde o funkci v mnoha ohledech kontroverzní. Některým jedincům tato funkce budoucí kariéru usnadňuje, jiným komplikuje, či plně znemožňuje (Havlík & Koťa, 2002).

Průcha pokládá za základní tyto funkce školy:

a) funkci socializační
b) osobnostně rozvojovou

c) kulturační
d) profesionalizační (viz kvalifikační)

(Průcha, Walterová & Mareš, 2009)

- Funkce socializační

Socializace je složitý celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání (Průcha, Walterová & Mareš, 2009). Podstata této školní funkce tedy tkví v předávání vzorců chování, jednání, a tím utváření výbavy pro život jedince ve společnosti. Tento úkol je primárně záležitostí rodiny, na kterou škola navazuje (Walterová, 2009).

- Funkce osobnostně rozvojová

Cílem této funkce je rozvoj lidské individuality. Péče o zdraví, kultivace a uplatnění individuálních schopností jedince, fyzický, psychický a citový rozvoj jsou prostředky k jeho dosažení (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2001).

- Funkce kulturační

Tato funkce se týká zachování národní identity, kultury a rozvoj národní vzdělanosti. Je realizována předáváním národního dědictví. V historii škola tuto funkci naplňovala na vysoké úrovni. Dnes se soustředí především na mezinárodní a multikulturní dimenzi, především zaměřením na Evropu a přípravu na život v otevřeném evropském prostoru (Walterová, 2009).

„*V současné společnosti je škola považována za nezastupitelnou instituci s dominantní rolí v utváření základů celoživotního učení a v socializaci dětí a mládeže“* (Walterová, 2009, 115).

3.2.2 Cíle základního vzdělávání dle Rámcového vzdělávacího programu

V rámci našeho školního systému byl ještě donedávna kladen důraz především na vědomosti žáků. To je stále ještě na mnoha školách jediným evaluačním podkladem. Nicméně Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání klade důraz na klíčové kompetence žáků, ke kterým by měli během školní docházky směřovat. „*Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve*

společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti" (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2013).

Rámcový vzdělávací program, který je (ve své aktualizované verzi) závazný od 1. 9. 2013 pro všechny základní školy v naší republice, hovoří o cílech základního vzdělávání takto: „*Základní vzdělávání má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. V základním vzdělávání se proto usiluje o naplňování těchto cílů:*

- *umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení*
- *podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů*
- *vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci*
- *rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých*
- *připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti*
- *vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě*
- *učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný*
- *vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi*
- *pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci"*

(Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2013, část C).

Cílem základního vzdělání tedy, dle tohoto dokumentu, již není splnění určitých osnov, ale primárním cílem je rozvíjení klíčových kompetencí. Toto pojetí dává základní škole možnost začít děti skutečně připravovat na život.

4. Výchova na základních školách

Vzhledem k tomu, že dnes tráví rodiče s dětmi relativně málo času, je přímé výchovné působení rodičů často nahrazováno institucemi. Škola, vrstevníci a média se dostávají do popředí v oblasti vlivu na dítě (Šilerová, 2003). Samozřejmě, že rodina má stále v oblasti vlivu na dítě zásadní postavení a její výchovná funkce je jen velmi těžko nahraditelná (Šulová, 1998). Ze strany školy se tedy jedná spíše o kompenzaci nebo doplnění výchovy v rodině. Základní škola má jedinečnou příležitost ovlivnit výchovou celou dětskou populaci, nikomu jinému se již tato možnost nenaskytne (Janiš, 2008).

Možnosti výchovy na základní škole jsou široké, otázkou však je, jak se sama škola k této příležitosti postaví. Helus upozorňuje na některá nebezpečí provázející působení školy. Jedním z nich je redukce některých hodnot mezilidského soužití ve prospěch méně hodnotných cílů. Příkladem nám může být zakazování žákům pomáhat si nebo kooperovat při zkoušení. Napovídání je učiteli často kritizováno nebo trestáno, což je pochopitelné, nicméně škola nenabízí legitimní alternativní situace vzájemné solidarity. Na základních školách se také setkáváme se spoutáváním tvořivé invence žáků. V dětech je navozován pocit, že je nutné reagovat tak, jak to učitel očekává, podle určitých navyklých schémat. Tímto přístupem jsou nejčastěji znevýhodněni žáci tvořiví, spontánní nebo nadprůměrně nadaní. Jiným žákům hrozí získání syndromu neúspěšné osobnosti, k němuž vede cesta skrze opakované neúspěchy. Každé dítě vchází do školy se svým potenciálem, který škola může objevit a pomoci rozvinout, nebo zadusit (Helus, 2004).

My se nyní budeme věnovat otázce možností výchovy ke stabilnímu partnerství a manželství na školách. Zaměříme se na tři oblasti této problematiky. Nejprve se budeme zajímat o to, v rámci jakých školních předmětů jsou probírána témata, dotýkající se partnerství a manželství. Poté se zaměříme na možné formy samotné výuky a na závěr se budeme věnovat otázce, jaké předpoklady je nutné splnit k efektivní realizaci výchovy ke stabilnímu partnerství a manželství.

4.1 Školní předměty a výchova ke stabilnímu partnerství a manželství

Ve většině českých škol není zařazen do výuky předmět Výchovy k partnerství a manželství. Témata z této oblasti jsou však blokově probírána v jiných školních předmětech, jako je například Výchova ke zdraví, Rodinná výchova, Etická výchova či Sexuální výchova, která je ovšem u nás v České republice stále ještě diskutovaným tématem.

Diskuze nad tématem sexuální výchovy na školách nejsou otázkou posledních let. Tématem sexuální výchovy se u nás aktivně zabývali odborníci již od první poloviny 20. století. Můžeme říci, že Česká republika patří mezi průkopníky osvěty zaměřené na sexuální výchovu, výchovu k manželství a rodičovství a výchovu ke zdravým partnerským vztahům. O pohlavní výchově dětí hovořil už T. G. Masaryk ve své knize „Mravní názory“, kde se staví proti zbytečnému tabuizování těchto témat. Tématu sexuální výchovy se v průběhu 20. století intenzivně věnovala řada odborníků. Můžeme jmenovat například profesora Záhoře, M. Skořepu, J. Hynie, J. Rabocha, manželé Pondělíčkovi, J. Mellana, I. Šípovou, V. Wynnyczuka a další. (Šulová, 2011c).

Před deseti lety byla vydána také ucelená metodika k výuce výchovy k manželství a rodičovství (Šulová, 1995), nicméně byla ministerstvem školství ve své době odmítnuta. Téma sexuální výchovy je dnes ve srovnání například s drogovou problematikou spíše upozaděno.

Nyní se zaměříme na otázku, jaká témata, týkající se rozvoje dovedností, získávání znalostí a postojů podporující stabilitu v manželství a partnerských vztazích, jsou v rámci školních předmětů probírána dnes. Zde vycházíme z obsahů jednotlivých učebnic, které jsou na základních školách používány.

Rodinná výchova

V učebnicích rodinné výchovy se setkáváme s tématy rodina a její důležitost pro zdravý vývoj osobnosti jedince, komunikace v rodině, rozdělení rolí v rodinném životě, rodina a domov, ekonomika domácnosti, zdravá výživa, vztahy s vrstevníky, přátelství, násilí ve vztazích a obrany proti němu. Dále nalezneme témata týkající se lásky, lidské sexuality, řešení problémů a konfliktů. Tato témata jsou spirálovitě rozvíjena v průběhu čtyř let školní docházky na druhý stupeň. Postupně se objevuje problematika týkající se výběru partnera, antikoncepčních metod, proměny struktury rodiny v čase, plánování rodičovství, téma porodu a péče o dítě. Kromě výše vypsaných témat se osnovy zabývají ještě péčí o duševní zdraví, zdravou

výživou, prevencí zneužívání návykových látek, bezpečností v silničním provozu a dalšími tématy, což znamená, že látce, která se dotýká manželství, rodičovství a sexuální výchovy, se věnuje zhruba třetina učebnice Rodinné výchovy (Janošková, Ondráčková, Čábalová, Marková & Šebková, 2013; Janošková, Ondráčková & Čečilová, 2003; Janošková, Ondráčková, Čábalová, Marková & Šebková, 2011; Janošková, Ondráčková & Čečilová, 2004).

Výchova ke zdraví

Tento předmět je svým obsahem velmi blízký rodinné i občanské výchově, zaměřuje se, jak již z názvu vyplývá, na péči o zdraví jedince. Na mnoha školách se upustilo od Rodinné výchovy, a přešlo se k vyučování předmětu Výchova ke zdraví. Tento krok byl ovlivněn materiály Světové zdravotnické organizace (WHO), která upozorňovala na širší holistické pojetí zdraví, které zahrnuje nejen prevenci zdraví, ale také zdravé mezilidské vztahy, zdravé prostředí atd. (Neklapilová, 2010). V kontextu tohoto předmětu je zdraví pojímáno z pohledu bio-psycho-socio-spirituálního modelu. Osnovy se týkají ve velké míře zdravé komunikace (verbální i neverbální projevy komunikace, aktivní naslouchání, umění dialogu), řešení konfliktů, problémů, emocionální reakce, empatie, asertivity a spolupráce. Je zde oddíl týkající se sexuální výchovy i vývojové psychologie. Dva větší celky se věnují výchově ke zdraví v kontextu zdravé výživy, pohybu a životního stylu. Nemalý prostor je věnován také rodině, její důležitosti pro vývoj dítěte a příčinám rozpadu rodiny. Jsou zde probírány také otázky týkající se přátelství, lásky, vrstevnických skupin, lidí s handicapem či multikulturality. Větší oddíl je také věnován osobnostní výchově, která zahrnuje témata týkající se sebepoznání, sebehodnocení i hodnocení druhých, sebeovládání, stanovení svých osobních hodnot a cílů (Krejčí, Šulová, Rozum & Havlíková, 2011).

Sexuální výchova

Sexuální výchova je u nás v republice stále ještě předmětem velké diskuse, i přesto, že je fakticky zařazena do běžných učebnic pro základní školy v rámci Rodinné výchovy, Výchovy ke zdraví či Etické výchovy (Janošková, Ondráčková, Čábalová, Marková & Šebková, 2013; Krejčí, Šulová, Rozum & Havlíková, 2011; Ginterová & Hajdinová, 2014). Podle Neklapilové jsou diskuse ohledně zavedení sexuální výchovy do škol jen mediální záležitostí, protože sexuální výchova je už dlouhou dobu součástí výuky jiných předmětů a nikdy se neusilovalo o zavedení samostatného školního předmětu s názvem Sexuální výchova ze strany MŠMT (Neklapilová, 2010). Nicméně někteří autoři, kteří se dlouhodobě zabývají sexuální

výchovou, hovoří o tom, že by zavedení Sexuální výchovy jako samostatného předmětu mohlo být přínosné (Janiš, 2005).

Obsahem bloků sexuální výchovy realizovaných na většině škol v rámci jiných školních předmětů, jsou témata dotýkající se: dospívání, puberty, hormonálních změn, sexuální orientace, partnerských vztahů, zamilovanosti, lásky, prostituce, pornografie, pohlavně přenosných chorob, antikoncepčních metod, těhotenství, porodu, péče o dítě a další (Janošková, Ondráčková, Čábalová, Marková & Šebková, 2013; Janošková, Ondráčková & Čečilová, 2003; Lunerová, Štěrba & Svobodová, 2014).

Etická výchova

Tento školní předmět není v současnosti na základních školách samozřejmostí. V roce 2010 vznikla obecně prospěšná společnost „Etická výchova“, jejíž cílem je podporovat zařazení etické výchovy do školních vzdělávacích programů. Od roku 2013 také uděluje ocenění Etická škola pod záštitou MŠMT školám, které úspěšně tento předmět do školních vzdělávacích programů zařadí (www.etickavychova.cz). Obsahem učebnic etické výchovy jsou témata týkající se důstojnosti lidské osoby, práce s emocemi, komunikace, asertivity, sexuálního zdraví, medií a jejich vlivu na člověka, etických ctností, hodnot, morálních dilemat, rozhodování a řešení problémů, rodiny, sebevědomí, prosociálního chování atd. (Lunerová, Svobodová & Štěrba, 2013; Ginterová & Hajdinová, 2014; Brichová, Matějcová & Navrátilová, 2014; Havlíková, Drábková & Vymětal, 2013).

V této kapitole jsme si představili, jakým tématům se věnují jednotlivé školní předměty, které se dotýkají výchovy ke stabilnímu partnerství a manželství. Kromě samotného obsahu je ale velmi důležité, jakou formou jsou témata probírána.

4.2 Formy a metody výchovy ke stabilnímu partnerství a manželství

Ještě před pár desítkami let bylo jen stěží představitelné, že by žáci ve škole diskutovali nebo si v rámci vyučování vzájemně sdělovali své názory na věc. Dnes už je bohudíky situace jiná a žáci jsou vedeni k aktivitě. Zvláště pokud mluvíme o výchově k partnerství a manželství, je žádoucí, aby se žáci do výuky aktivně zapojovali a tím získávali určitou sociální zkušenost. Interaktivní a zážitkové metody se v této oblasti osvědčují (Kocová, 2011).

V metodice „Jak učit výchovu k manželství a rodičovství“ jsou předkládány různé způsoby interaktivní výuky založené především na otevřených diskuzích se žáky. Jednotlivé bloky jsou obohaceny různými metodami práce od kreslení (u mladších žáků), přes práci s nedokončenými výroky, zhlédnutí videa a následnou diskusi, hry, předvádění pantomimy, až po sdílení svých zkušeností a názorů (Šulová, 1995). Také Marádová považuje za velmi podstatné čerpat co nejvíce z praxe a ze životních zkušeností žáků (Marádová, 1992).

Další možností, jak rozvíjet kompetence k partnerství, je používání prvků zážitkové pedagogiky, kdy se pracuje s emočním prožitkem zúčastněných. Dobrou reflexí prožitého si mohou žáci odnést důležité poznatky o sobě i o druhých. Člověk se nejvíce naučí vlastní zkušeností. Informace, které se žáci dozvědí, mohou časem zapomenout, ale to, co si sami na vlastní kůži zažijí, se jim může vrýt do paměti až do konce života (Kocová, 2011). O této sebezkušenostní metodě v oblasti rozvoje kompetencí hovoří Zdeněk Brož, který zároveň chystá vzdělávání pedagogů v této formě výuky. Jednotlivé dovednosti žáků se dají jen těžko rozvíjet, pokud škola bude zůstávat u tradiční frontální výuky. Děti musí dostat možnost spolu komunikovat, diskutovat, něco prožít, společně řešit skutečné problémy (Brož, 2013). Prvky zážitkové pedagogiky jsou zařazeny také do programů pro rozvoj sociálních dovedností žáků ve škole, které směřují k osvojení široké škály sociálních dovedností (Gillernová, Krejčová a kol., 2012).

Zajímavou metodou výuky může být práce na projektech. Projektové učení žákům umožňuje propojovat a uplatňovat získané poznatky z mnoha oborů. Přináší příležitost k seberealizaci, týmové spolupráci a komunikaci. Tato forma výuky může být pro mnoho žáků motivující (Tomková, Kašová & Dvořáková, 2009).

Jako prospěšné se jeví také využití metod dramatické výchovy. V krátkých scénkách si žáci mohou přehrávat například různé způsoby řešení konfliktů a následně o nich s učitelem diskutovat. Dramatické ztvárnění nabízí také možnost vyjádřit různé úhly pohledu na tutéž záležitost a mnoho dalšího (Kopřiva et al., 2008).

V oblasti vzdělávání v sexuální výchově a výchově k partnerství jsou v zahraničí používanou formou programy vrstevnické neboli peer programy. Jak už vyplývá z názvu, jde o zapojení vrstevníků. Starší poučený student se ujímá mladšího studenta stejného pohlaví a je mu k dispozici v otázkách týkajících se rizikového chování například v oblasti partnerství a sexuality. Cílem tohoto programu je edukace v této oblasti přijatelnou a srozumitelnou formou (Gabrhelík, 2010). Zkušební peer program trvající půl roku přispěl dle účastníků k

jejich osobní pohodě a sexuálnímu zdraví (Layzer, Rosapep & Barr, 2014). Výzkum zaměřený na vzdělávání peerů si položil otázku, zda má vzdělávání peerů pozitivní vliv na samotné peery, což se bohužel v tomto výzkumu nijak výrazně neprokázalo (Mason - Jones, Flisher & Mathews, 2013).

Jednorázové besedy s odborníky z oblasti psychologie, sexuologie, gynekologie nebo práva dobře doplní paletu možností působení v této oblasti. Tyto programy mohou mít efekt zvláště v případě, kdy pedagog dokáže na téma besedy navázat a začlenit ho do celku probíraného učiva. Tím je zajištěno potřebné kontinuum. Jinak se, jak poznamenává Kocová, tyto programy pro svou nárazovost mohou minout účinkem (Kocová, 2011).

4.3 Podmínky pro efektivní realizaci výchovy k manželství a partnerství na školách

Vzhledem k tomu, že otázky partnerství a manželství jsou intimní povahy, kladou na učitele a způsob výuky jiné nároky, než je tomu u dalších školních předmětů.

Důležitou podmínkou pro realizaci této výchovy je vytvoření bezpečného prostředí ve škole, potažmo ve třídě. Ač si to mnoho lidí neuvědomí, skýtá školní prostředí mnoho ohrožujících prvků (projevy agresivity spolužáků, ironie, výsměch, ponižování, časový stres, nejasná pravidla, nedostatek informací, veřejné srovnávání, testy, známkování, zkoušení, tresty, vyčleněnost, vyřazení z kolektivu atd.). Dobré vztahy ve třídě jsou významnou součástí bezpečného prostředí školy a jsou založeny na důvěře a soudržnosti, která může vznikat pomocí společných zážitků a získáváním informací o sobě navzájem (Kopřiva et al., 2008). To se děje většinou prostřednictvím dobře vedených seznamovacích kurzů, třídnických hodin nebo programů rozvíjejících sociální dovednosti žáků (Gillernová, Krejčová a kol., 2012). Bezpečí ve třídě je tedy první podmínkou.

Další klíčovou podmínkou, která souvisí s bezpečím ve třídě, je důvěra. Žáci musí mít důvěru jak k učiteli, tak i k sobě navzájem (Šulová, 2011c). „*Pokud se učiteli daří navodit ve skupině žáků atmosféru vzájemné důvěry, vzbudit zájem o diskutované otázky, pak může být jeho výchovné působení opravdu přínosné“* (Marádová, 1992, 8).

Velmi významnou roli má samotný učitel, který by měl výchovu k partnerství a manželství učit. Jednak je nutné, aby mezi ním a dětmi vládla důvěra, neméně důležitá je jeho

profesionální příprava a kompetence pro vedení takového předmětu (Kocová, 2011). Velmi žádoucí je, aby sám učitel byl v této oblasti citově vyrovnaný, aby dokázal pracovat s myšlenkami, city a úzkostmi svých žáků bez zbytečných zábran a rozpaků. Učitel by měl dokázat žáky v této oblasti nehodnotit, ale přijímat jejich názory a nenutit je nekriticky přebírat postoje dospělých (Fontana, 2014). Takový přístup učitele může přispět k pocitu, že mluvit o partnerství a sexualitě před druhými není něco, za co by se člověk měl stydět. Děti získají potřebnou důvěru a mohou se dospělých ptát na věci, které je této oblasti zajímají (Kocová, 2011). Ukazuje se, že učitel může mít velký vliv na socioemocionální rozvoj žáka (Bernstein - Yamashiro & Noam, 2013).

Dalším nárokem na efektivní realizaci výchovy k partnerství a manželství je dlouhodobost výchovy a kontinuita probíraných témat (Kocová, 2011; Janiš, 2005; Šulová, 1995). Šulová hovoří o spirálovitě rozvíjejícím se modelu, který se ukazuje jako účinný (Šulová, 1995). Pokud se s dětmi hovoří pravidelně a již od brzkého věku o tématech sexuality, partnerství a rodiny, vnímají tyto otázky jako běžné a nebudou mít tendenci je tabuizovat (Šulová, 2011c).

Samotná výuka by měla reflektovat vývoj dětí a zabývat se otázkami, které si děti samy aktivně pokládají a nepředbíhat příliš jejich zájem a zároveň nepřicházet s tématy, které mají děti už dávno vyřešené (Šulová, 2011c), což může být někdy vzhledem k širokému spektru dětí ve třídě nelehký úkol.

5. Výzkumný projekt

5.1 Úvod

V teoretické části jsme se zabývali otázkou, co napomáhá k podpoře stability partnerských vztahů. Zajímalo nás, jakou intervenci v této problematice může nabídnout (případně nabízí) základní škola. Cílem předloženého výzkumného projektu je zkoumat, zda realizace programů, zaměřených na znalosti, dovednosti a postoje k partnerství a manželství na základních školách, může pozitivně přispět ke stabilitě partnerských vztahů dětí v jejich budoucím životě.

V zahraničí byly prováděny výzkumy, které dokládají pozitivní dopady vzdělávacích programů věnujících se osobnímu rozvoji, manželství a rodinným vztahům realizovaných na školách (Gardner & Boellaard, 2007; Halpern - Meekin, 2008). U nás byl proveden v polovině devadesátých let projekt pod vedením prof. Šulové na téma výchovy k manželství a rodičovství. Na jeho základě byla vydána publikace „Jak učit výchovu k manželství a rodičovství“ (Šulová, 1995) a například Dagmar Hrubá, která se projektu aktivně účastnila, realizovala svou diplomovou práci. V rámci své diplomové práce zkoumala postoje žáků k manželství. Žáci, kteří se účastnili dlouhodobé sexuální výchovy, pokládali manželství za hodnotné (Hrubá, 1996). Nicméně žádný z těchto výzkumů nedosahoval až do dospělosti výzkumných osob. Proto bychom chtěli na tomto místě navrhnout longitudinální výzkum.

5.2 Návrh výzkumu

Na základních školách budeme realizovat program, který bude zaměřen na dovednosti, znalosti a postoje, které jsou nutné k budování stabilních partnerských vztahů - viz 2. kapitola. Program bude trvat celých devět let povinné školní docházky. Žáci absolvují 45 tříhodinových bloků. V každém ročníku pět. Jednotlivé bloky budou vedeny interaktivní formou vhodnou pro rozvoj dovedností. Témata se budou spirálovitě rozvíjet a zároveň s přibývajícím věkem žáků budou lektoři přicházet i s novými tématy jako výběr partnera, finanční hospodaření, zdravý sexuální život, kde hledat pomoc při těžkostech v partnerství atd. Důraz bude po celou dobu kladen za osvojování si sociálních dovedností (komunikace, spolupráce, řešení konfliktů). Žáci se zamyslí nad důvody rozpadu partnerských vztahů a jejich prevencí. Tyto

programy povede dvojice vyškolených lektorů (muž a žena), kteří program ve třídě povedou celých devět let.

Pro výzkum vybereme dvě skupiny dětí. Jedna se výše zmíněného programu zúčastní a druhá nikoli. Po určitých časových úsecích kontaktujeme obě skupiny a budeme zjišťovat, jaká je stabilita jejich partnerských vztahů.

5.3 Popis vzorku

Do výzkumu budou zahrnuty děti ve věku základní školy, tedy 6 – 15 let. Jedná se o běžné základní školy, které vyvážíme z demografického hlediska (velké město, malé město, vesnice). Do projektu se zapojí celkem 10 základních škol a z každé školy dvě třídy. Oslovíme více základních škol, a na základě podpory vedení školy, třídních učitelů a souhlasu rodičů vybereme konkrétní třídy. Výzkumný vzorek bude činit cca 500 dětí. Počítáme, že v jedné školní třídě je v průměru 25 žáků.

K výzkumnému vzorku budeme hledat metodou párování respondenty do kontrolní skupiny, aby se náš výzkumný vzorek, co nejvíce podobal vzorku dětí v kontrolní skupině. Děti budou párovány na základě proměnných, které by se stabilitou v partnerských vztazích mohly významně souviset. Jedná se o následující proměnné:

1. Pohlaví
2. Bydliště (velké město, malé město, vesnice)
3. Vzdělání rodičů
4. Pochází z:
    a) úplné rodiny
    b) z rozvedené rodiny
    c) rodiny s jedním rodičem
    d) jiného typu rodiny

Kategorie „úplná rodina“ pro nás znamená, že dítě žije celý život se svými rodiči v jedné domácnosti. Do kategorie „z rozvedené rodiny“ patří děti, které zažily rozvod svých rodičů a nyní žijí buď s jedním z nich, nebo jsou ve střídavé péči. Kategorií „rodiny s jedním rodičem“ je myšlen případ, kdy dítě žije celý život jen s jedním rodičem, druhého rodiče například nikdy nepoznalo, rovněž nemá náhradního rodiče v podobě nového partnera matky nebo otce. Vzhledem k dnešní často spletité situaci v rodinách jsme zařadili ještě kategorii „jiný typ rodiny“, kam patří děti, které do žádné z výše uvedených typů rodin nezapadnou.

Toto párování proběhne až v devátém ročníku programu, kdy již známe děti, které prošly celým programem. Některé z nich mohou v průběhu přejít na jinou školu, opakovat ročník či z jiného důvodu program opustit.

5.4 Metoda a postup měření

Měření bude probíhat po 10, 20 a 30 letech od ukončení základní školy. Od každého dítěte, které bude ochotné účastnit se pozdějšího měření, si vezmeme nejméně dva kontakty. V ideálním případě přímo na dítě a ještě na někoho z rodiny, abychom zvýšili pravděpodobnost, že se nám podaří ho za 10 let skutečně kontaktovat. To samé uděláme i u dětí z kontrolní skupiny.

Vhodnou metodou měření by byl rozhovor na téma stability partnerských vztahů jedinců, nicméně se obáváme, že by tato metoda získávání dat mohla být pro některé osoby příliš komplikovanou, časově obtěžující či nekomfortní metodou. Proto volíme testování nejrychlejší a nejpohodlnější - online dotazníky.

První z nich bude námi vytvořený Dotazník mapující stabilitu partnerských vztahů, viz příloha. Respondenti, kteří budou aktuálně žít v partnerském vztahu, vyplní ještě druhou testovací metodu - Test manželského přizpůsobení (Locke – Williamson) (Kratochvíl, 2000). Tento test obsahuje 22 položek, respondenti volí jednu ze tří až šesti uzavřených odpovědí. Každé z odpovědí je přiřazeno určité vážené skóre. Test obsahuje 5 faktorů:

1. Faktor přátelské spolupráce

2. Faktor míry shody mezi partnery

3. Citové vztahy

4. Postoje k manželství a partnerovi

5. Sexuální vztahy

(Kratochvíl, 2009)

5.5 Výzkumné hypotézy

Navrhuji následující hypotézy:

$H0_1$: Výzkumná skupina se statisticky významně neliší od kontrolní skupiny v průměrné délce trvání partnerských vztahů.

HA_1: Výzkumná skupina se statisticky významně liší od kontrolní skupiny v průměrné délce trvání partnerských vztahů.

$H0_2$: Výzkumná skupina se statisticky významně neliší od kontrolní skupiny v dosaženém skóru v Testu manželského přizpůsobení podle Locka-Williamsona.

HA_2: Výzkumná skupina se statisticky významně liší od kontrolní skupiny v dosaženém skóru v Testu manželského přizpůsobení podle Locka-Williamsona.

Hypotézy bychom ověřovali na 99 % hladině významnosti.

5.6 Zpracování dat

První hypotézu ověříme na základě zpracování sesbíraných dat z Dotazníku mapujícího stabilitu partnerských vztahů. Druhou hypotézu ověříme na základě získaného skóru z Testu manželského přizpůsobení podle Locka-Williamsona.

Tyto hypotézy budeme ověřovat pomocí dvouvýběrového t-testu.

5.7 Očekávané výsledky

Očekáváme, že stabilita partnerských vztahů výzkumné skupiny bude statisticky významně vyšší, než stabilita partnerských vztahů kontrolní skupiny. Tedy, že bychom mohli zamítnout $H0_1$ a přijmout HA_1.

Dále očekáváme, že i výsledky výzkumné skupiny osob v Testu manželského přizpůsobení budou statisticky významně vyšší než kontrolní skupiny. Zvláště tento výsledek očekáváme ve faktoru „Přátelská spolupráce“ a „Postoj k manželství a partnerovi“. Očekáváme tedy, že na základě výsledků bychom mohli zamítnout $H0_2$ a přijmout HA_2.

Nicméně nemůžeme předem vyloučit ani opačný výsledek, proto jsme formulovali oboustrannou hypotézu.

5.8 Diskuze

Jsme si vědomi toho, že náš navržený výzkum skýtá mnoho limitů, jak metodologických, tak etických i dalších. Pokusili jsme se nad nimi podrobně zamyslet.

První metodologický limit se týká výběru vzorku. Výběr bude nenáhodný - programu se budou účastnit školy, které jsou spíše otevřené, ochotné věnovat vyučovací hodiny našemu projektu. Také třídní učitelé musí být nakloněni tomuto způsobu práce s dětmi. Jedná se tedy o riziko sebevýběru. Vzhledem k tomu, že budeme mít ve výzkumu také kontrolní skupinu, tak by toto riziko nemuselo být až takovým problémem. Předpokládáme, že i v kontrolní skupině budou školy, které jsou ochotné nechat vstoupit výzkumníky do školy a nechat je vybírat vhodné respondenty pro párování. Otázka sebevýběru hrozí spíše při opakovaném testování, kdy můžeme očekávat, že na otázku stability partnerských vztahů, budou ochotni reagovat spíše lidé, kterým se ve vztahu daří, než ti, kterým se v této oblasti dlouhodobě nedaří, nicméně i tento fenomén by se nám měl objevit u obou skupin (výzkumné i kontrolní).

Dále hrozí v našem typu výzkumu sociální desirabilita. Zvláště bychom tuto nežádoucí proměnnou mohli očekávat u výzkumné skupiny, která se dlouhodobě zabývala otázkou stability partnerských vztahů.

Musíme počítat také s vysokým úbytkem respondentů v průběhu výzkumu. Longitudinální studie stojí v této oblasti před velkým rizikem, že se ke svým výzkumným osobám po čase realizátoři výzkumu nedostanou. Toto riziko se snažíme eliminovat zvolenou metodou - testováním online, což pokládáme za velmi nízkoprahové. Na druhou stranu může být pro některé výzkumné osoby tento způsob sběru dat málo motivující.

Největším metodologickým limitem našeho výzkumu budou zřejmě intervenující proměnné, které budou v průběhu života každého jedince do oblasti partnerských vztahů zasahovat. Tyto proměnné nebudeme schopni eliminovat, ani reflektovat. Zde uvádíme některé z nich: úmrtí v rodině, nevěra, rozvod v rodině, hodnotová orientace, vliv přátel a referenční skupiny, nemoc či jiná zdravotní omezení, vliv médií, ztráta zaměstnání, finanční potíže, konflikty v

širší rodině, politická situace, vzdělávání v oblasti partnerských vztahů, děti a jejich výchova, společné zážitky partnerů atd.

Etické limity našeho výzkumu jsou také nezanedbatelné. Zjišťovat od lidí údaje o jejich partnerských vztazích je intimní záležitost a někteří z nich mohou z tohoto důvodu účast odmítnout. Nikdy nevíme, v jaké fázi osobních vztahů budeme respondenta oslovovat. Je možné, že například čerstvě po rozvodu pro něj může být naše dotazování krajně nepříjemné.

Dalším etickým limitem může být chybějící anonymita respondentů. Vzhledem k tomu, že budeme respondenty opakovaně kontaktovat a devět let s některými z nich pracovat, nemusí se respondenti cítit v této oblasti komfortně. Samozřejmostí je vedení jednotlivých respondentů i testů pod číselnými kódy, nicméně někde osobní údaje respondentů budou muset být uloženy.

Limity ekonomické předkládáme také k uvážení. Výzkum navržený v takových rozměrech bude velmi finančně náročný a nejsme si jisti, zda bychom byli schopni finance sehnat.

Uvádíme zde také limity realizační. Udržet realizační tým po tolik let bude obtížné. Zvláště lektory, kteří by měli po devět let realizovat programy na základních školách.

Na závěr si ještě pokládáme otázku, zda by nebylo dobré nějaké testování provést už v devátém ročníku. Například vést se žáky rozhovor na téma postoje k manželství a partnerství, nebo na základě pozorování zjistit, zda mají děti zapojené do programu rozvinutější sociálních dovedností, než děti z kontrolní skupiny. V devátém ročníku nastane chvíle, kdy budeme mít všechny respondenty ještě pohromadě, a je otázkou, zda by nebylo dobré tohoto okamžiku využít a nečekat 10 let na první testování.

6. Závěr

Bakalářská práce byla věnována problematice partnerských vztahů a možné intervenci základní školy do této oblasti. Vymezili jsme tři faktory, které mohou stabilitu partnerských vztahů podporovat - dovednosti, znalosti a postoje. Mezi dovednostmi jsme zmínili převážně sociální dovednosti, například komunikaci, spolupráci či řešení konfliktů. Znalosti, které mohou podpořit stabilitu partnerského vztahu, se týkaly především znalosti sebe sama, znalosti partnera, a také informovanosti o partnerství, manželství a jejich zákonitostech.

Dále se práce zabývala základní školou jejími funkcemi a cíli. Zaměřili jsme se na možné formy, metody a podmínky pro realizaci efektivní výchovy ke stabilnímu partnerství a manželství.

Pokud chceme skutečně usilovat o upevnění partnerských a rodinných vztahů, musíme pracovat „na více frontách“. Základní škola tvoří jednu část mozaiky. Další zásadní oblast představuje práce s rodinami. I kdyby si děti na základních školách osvojily všechny potřebné dovednosti k vytváření partnerských vztahů, ale ve svém okolí neviděly vzory funkčních rodin, které by chtěly následovat, jen stěží by sbíraly motivaci k intenzivní a každodenní práci na partnerském vztahu. V rámci své diplomové práce bych se ráda zaměřila na problematiku rodinných vztahů.

7. Přílohy

Dotazník mapující stabilitu partnerských vztahů

1) Žijete aktuálně v partnerském vztahu? a) ANO b) NE

Pokud respondent odpoví na otázku č. 1 „ANO“, přejde k otázkám č. 2 – 5 a zároveň dostane k vyplnění Test manželského přizpůsobení (Locke – Williamson).

Pokud respondent odpoví na otázku č. 1 „NE“, přejděte k otázkám č. 6 – 9.

Pokud respondent odpoví na otázku č. 6 „NE“, testování pro něj končí.

Vše bude v elektronické podobě.

2) Jak dlouho trval/trvá Váš nejdelší partnerský vztah? _____ roky_____ měsíce

3) Je Váš aktuální partnerský vztah také Vaším nejdelším partnerským vztahem?

a) ANO b) NE

4) Pokud ne, co vedlo k ukončení vašeho nejdelšího partnerského vztahu?

a) Vzájemné neshody
b) Smrt partnera
c) Jiné

5) V kolika partnerských vztazích jste za posledních 15 let *(v poslední verzi 20 let)* žil/a?

6) Žil/a jste někdy v partnerském vztahu? a) ANO b) NE

7) Pokud ano, jak dlouho trval Váš nejdelší partnerský vztah? _____ roky_____ měsíce

8) Co vedlo k ukončení Vašeho nejdelšího partnerského vztahu?

a) Vzájemné neshody
b) Smrt partnera
c) Jiné

9) V kolika partnerských vztazích jste za posledních 15 let *(v poslední verzi 20 let)* žil/a?

8. Zdroje

- Bachárová, G. (2015). Nové podoby partnerství – Chci tě, ale svobodu mám radši. *Psychologie dnes.* 21(1), (18 – 22).
- Bernstein - Yamashiro, B. & Noam, G. G. (2013). Teacher - student relationships: A growing field of study. In *New Directions for Youth Development*. 137(12), (15-26).
- Biddulph, S. (2006). *Deset tajemství lásky.* Praha: Portál.
- Brichová, H., Matějcová, M. & Navrátilová, M. (2014). *Etická výchova, učebnice pro 6. – 7. ročník základních škola víceletá gymnázia.* Praha: Národní institut pro další vzdělávání.
- Brož, Z. (2013). Jak lze rozvíjet klíčové kompetence In *Moderní vyučování*. 18(1-2). (19).
- Campbell, L. & Moroz, S. (2014). Humour Use Between Spouses and Positive and Negative Interpersonal Behaviours During Conflict. *Europe's Journal of Psychology*. 10 (3). (532-542).
- Carroll, S., Hill, E., Yorgason, J., Larson, J. & Sandberg, J. (2013). Couple Communication as a Mediator Between Work-Family Conflict and Marital Satisfaction. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*. 35 (3). (530-545).
- Contentová, E., Lucereuouvá, B. & Mathieuvá, V. (2011). *Zádrhele lásky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Český statistický úřad, Rozvodovost. (nedat.). Získáno 7. února 2015 z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost
- Český statistický úřad, Sňatečnost. (nedat.). Získáno 7. února 2015 z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost
- DeVito, J. A. (2008). *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada.
- Fagan, P. F., Patterson, R. W. & Rector, R. (2002). Marriage and Welfare Reform: The Overwhelming Evidence that Marriage Education Works. Získáno 3. března. 2015 z: http://www.heritage.org/research/reports/2002/10/marriage-and-welfare-reform
- Fawcett, E. B., Hawkins, A. J., Blanchard, V. L. & Carroll, J. S. (2010). Do Premarital Education Programs Really Work? A Meta-analytic Study. *Family Relations.* 59 (3). (232-239).

- Ferenc, D. (2013). Analýza vzťahov medzi zdravou komunikáciou, sebaúctou a vybranými osobnostními črtami v manželských párech. *E - psychologie - elektronický časopis ČMPS*. 7(3). (1-15).
- Fialová, L. (2007). Sňatečnost. In *Populační vývoj České republiky 2001 – 2006*. Praha: DemoArt.
- Finkelstein, L. (1987). Toward an objectrelations approach in psychoanalytic marital therapy. *Journal of marital and therapy*. 13 (3). (287 – 298).
- Fontana, D. (2014). *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál.
- Fromm, E. (2006). *Umění milovat*. Praha: Český klub.
- Gabrhelík, R. (2010). Teoretické modely v primární prevenci a základní typy preventivních programů. In M. Miovský, L. Skácelová, J. Zapletalová, P. Novák a kol. (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. (43-52). Praha: SCAN.
- Gardner, S. P. & Boellaard, R. (2007). Does Youth Relationship Education Continue to Work After a High School Class? A Longitudinal Study. *Family Relations*. 56 (5). (490-500).
- Gillernová, I. (2001). In R. Komárková, I. Slaměník, J. Výrost, (Eds.). *Aplikovaná sociální psychologie III. Sociálně psychologický výcvik.* Praha: Grada. (46 – 60).
- Gillernová, I., Krejčová, L. a kol. (2012). *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada.
- Ginterová, H. & Hajdinová, S. (2014). *Etická výchova, učebnice pro 8. – 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia.* Praha: Národní institut pro další vzdělávání.
- Gottman, J. (1995). *Why marriages secceed or fail and how you can make your last*. New York: Simon & Schuster.
- Gottman, J. & Silver, J. (1999). *The seven principles for making marriage work*. New York: Three Rivers Press.
- Halpern - Meekin, S. (2008). School-Based Marriage Education: An Evaluation of Florida's High School Relationship Education Requirement. *Conference Papers - American Sociological Association. Annual Meeting*. (1- 29).
- Hargašová, M. & Novák, T. (2007). *Předmanželské poradenství*. Praha: Grada.
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Havlík, R. & Koťa, J. (2002). *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál.
- Havlíková, D., Drábková, B. & Vymětal, J. (2013). *Etická výchova, pracovní učebnice pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Plzeň: Fraus.
- Hayesová, N. (1998). *Základy sociální psychologie.* Praha: Portál.
- Helus, Z. (2004). *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál.

- Helus, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada.
- Hrubá, D. (1996). *Výchovný a vzdělávací efekt dlouhodobé sexuální výchovy na ZŠ*. Diplomová práce. Universita Karlova v Praze.
- Janiš, K. (2005). *Úvod do sexuální výchovy*. Opava: Slezská universita v Opavě.
- Janiš, K. (2008). *Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Janošková, D., Ondráčková, M., Čábalová, D., Marková, H. & Šebková, J. (2011). *Občanská výchova 8. Rodinná výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus.
- Janošková, D., Ondráčková, M., Čábalová, D., Marková, H. & Šebková, J. (2013). *Občanská výchova 9. Rodinná výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus.
- Janošková, D., Ondráčková, M. & Čečilová, A. (2003). *Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* Plzeň: Fraus.
- Janošková, D., Ondráčková, M. & Čečilová, A. (2004). *Občanská výchova 7 s blokem Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus.
- Janoušek, J. (2008). Sociální komunikace. In J. Výrost, I. Slaměník. (Eds). *Sociální psychologie*. (217 – 232). Praha: Grada.
- Kalibová, K. (2007). Rozvodovost. In *Populační vývoj České republiky 2001 – 2006*. Praha: DemoArt.
- Kocová, N. (2011). Realizácia výchovy k manželstvu a rodičovstvu v školách. In *Vychovávateľ*. 60 (3-4). (19-24).
- Kopřiva, P., Nováčková, J., Nevolová, D. & Kopřivová, T. (2008). *Respektovat a být respektován.* Kroměříž: Spirála.
- Krejčí, M., Šulová, L., Rozum, F. & Havlíková, D. (2011). *Výchova ke zdravému životnímu stylu*. Plzeň: Fraus.
- Kratochvíl, S. (2000). *Manželská terapie.* Praha: Portál.
- Kratochvíl, S. (2009). *Manželská a párová terapie.* Praha: Portál.
- Křivohlavý, J. (2008). *Konflikty mezi lidmi*. Praha: Portál.
- Layzer, C., Rosapep, L. & Barr, S. (2014). A peer education program: Delivering highly reliable sexual health promotion messages in schools. *Journal of Adolescent Health.* 54(3). (70 – 77).

- Leggett, D. G., Roberts - Pittman, B., Byczek, S. & Morse, D. T. (2012). Cooperation**,** conflict, and marital satisfaction: Bridging theory, research, and practice. *The Journal of Individual Psychology*, 68(2). (182-199).
- Lunerová, J., Svobodová, M. & Štěrba, R (2013). *Etická výchova pro 2. stupeň základních škol*. Brno: Edika.
- Lunerová, J., Štěrba, R. & Svobodová, M. (2014). *Výchova k občanství*. Brno: Nová škola.
- Marádová, E. (1992). K výuce rodinné výchovy na základní škole. In *Učitelské noviny*. 95(3). (8).
- Mason - Jones, A., Flisher, A. & Mathews, C. (2013). Peer education training for sexual health and well-being in public high schools in South Africa: Is it enough to change peer educators themselves? *Journal of Child & Adolescent Mental Health*. 25(1), (35-42).
- Matějček, Z. & Langmeier, J. (1981). *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon.
- Matějček, Z. (2000). Úvahy o rodině, lásce a přátelství (psychologický esej). *Československá psychologie*. 44(6). (538-545).
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2001). *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha.* Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – Tauris.
- Mirecki, R. M., Brimhall, A. S. & Bramesfeld, K. D. (2013). Communication During Conflict: Differences Between Individuals in First and Second Marriages. *Journal of Divorce & Remarriage*,54(3), (197 – 213).
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: SLON
- Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- Neklapilová, V. (2010). Sexuální výchova pohledem MŠMT. In *Řízení školy: odborný měsíčník pro ředitele škol*. 7(10). (26 - 28).
- Olderbak, S. & Figueredo, A. J. (2012). Shared life history as a strong prediktor of romantic relationship satisfation. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*. 6 (1). (111 – 131).
- Parrot, L. & Parrot, L. (2004). *Zachraňte své manželství. (Jak předcházet zbytečným krizím).* Praha: Návrat domů.
- Plaňava, I. (1994). Komponenty a procesy fungující rodiny a manželství. *Československá psychologie*. 38 (1). (1 – 14).
- Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk.

- Plaňava, I. (2009). Manželství. In B. Baštecká (ed.) *Psychologická encyklopedie – aplikovaná psychologie.* (171 – 174). Praha: Portál.
- Průcha, J., Walterová, E. & Mareš, J. (2009). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- Rataj, P. (2010). *Manželská krize u klientů manželské poradny*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (2013). Získáno 20. 5. 2015 z: http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani
- Satirová, V. (2006). *Kniha o rodině.* Praha: Práh.
- Satirová, V. (2007). *Společná terapie rodiny*. Praha: Portál.
- Halpern - Meekin, S. (2008). School-Based Marriage Education: An Evaluation of Florida's High School Relationship Education Requirement. *Conference Papers - American Sociological Association. Annual Meeting*. (1 - 29).
- Smékal, V. (2012). *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principal.
- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny.* Praha: Portál.
- Šilerová, L. (2003). *Komunikace o sexualitě v rodině.* Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze.
- Šmolka, P. (2009). Rozhovor s Petrem Šmolkou. Získáno 19. 2. 2015 z: http://www.tydenmanzelstvi.cz/clanky/156/rozhovory/eva-labusova-rozhovor-s-petrem-smolkou.html
- Štětovská, I. (2013). Řešení konfliktů In V. Mertin, L. Krejčová, D. Čáp, I. Štětovská, M. Pekárková. *Výchovné poradenství* (250 – 255). Praha: Wolters Kluwer ČR.
- Šulová, L. (1995). *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?*. Praha: Grada.
- Šulová, L. (1998). Člověk v rodině. In J. Výrost, I. Slaměník & Ed., *Aplikovaná sociální psychologie I – Člověk a sociální instituce*. (303 - 342). Praha: Portál.
- Šulová, L. (2011a) Faktory ovlivňující trvalost partnerského vztahu a volba partnera. In L. Šulová, T. Fait & P. Weiss. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. (183 - 190). Praha: Maxdorf.
- Šulová, L. (2011b). Současná česká rodina. In I. Gillernová, V. Kebza, & M. Rymeš. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. (106 – 120). Praha: Grada.
- Šulová, L. (2011c) Sexuální výchova na školách. In L. Šulová, T. Fait, & P. Weiss. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. (386-397). Praha: Maxdorf.

- Tallman, I. & Hsiao, Y. L. (2004). Resources, Cooperation, and Problem Solving In *Early Marriage*. *Social Psychology Quarterly*. 67(2). (172-188).
- Tomková, A., Kašová, J. & Dvořáková, M. (2009). *Učíme v projektech*. Praha: Portál.
- Tomová, M. (2014). Podnety pre prípravu mladých ľudí na usporiadaný manželský a rodinný život In *Vychovávateľ*. 63(1-2). (35-41).
- Walterová, E. (2009). Funkce školy a školního vzdělávání. In J. Průcha, (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál.